
RECENZE KNIH

Fafejta M.: **Úvod do sociologie pohlaví a sexuality**

Nakl. Jan Piszkiwicz, Věrovany, 2004, 159 stran.

Autor je podle obálky publikace odborným asistentem na katedře sociologie a andragogiky. Má za sebou bližší nepopsané studijní pobyty v zahraničí. Publikace má podle autora své čtenáře seznámit se všemi základními pojmy moderní sociologie. Kromě sociologického pohledu na lidskou sexualitu slibuje bližší pohled na intersexualitu a „trasgender“. Tyto pohledy mají čtenářům umožnit hlubší vhled do kulturních a společenských mechanismů, které zůstávají povrchním pozorovatelům skryty.

Autor tvrdí, že na téma „sociologie sexuality“ toho v dostupném písemnictví mnoho nenalezl. Takové tvrzení hodně překvapí u autora, který má být zkušeným sociologem. Na téma nejrůznějších sociálních aspektů sexuality toho naopak v našem i světovém písemnictví bylo napsáno tolik, že je to oblast rozsáhlá a těžko přehledná. Autor nám, bohužel, složité názorové spektrum, které zahrnuje oficiální sociologii, ale také spisy feministické, nebo soudobý boom „genderového byznysu“, nijak nezpřístupňuje, ba ani se o to nepokouší. Sám sebe staví do role jakéhosi „otce zakladatele“ sociologické sexuologie. Snad proto byl tento jeho spis vydán bez elementární lektorské či alespoň recenzní spolupráce. To z něj ovšem činí spis spíše pseudovědecký, než opravdu vědecko-výchovný, či vědecko-popularizační.

Autor (s. 10) praví, že „Naše společnost staví na existenci dvou pohlaví, která se navzájem sexuálně přitahují. ...Sociologie nemá zkoumat, kolik pohlaví je ve skutečnosti.“ Takové věty v úvodu textu, který má studovat lidskou sexualitu, zavání podjatostí a ignorancí základu lidské sexuality. Tím je nepochybně reprodukcí poslání této oblasti, od kterého se téměř vše v sexu nějak odvozuje. Pokud sociolog není ochoten přiznat lidské sexualitě tento naprosto bazální smysl, může se dočkat opravdu překvapivých závěrů. Celá úvodní kapitola se vlastně soustřeďuje na tvrzení, že sexualita je jakýmsi „sociálním konstruktem“.

Tuto myšlenku rozvádí kapitola druhá. S autorem je velmi často obtížné souhlasit. Tvrdí-li, že „člověk bez společnosti by nebyl člověkem“, pak samozřejmě nepopírá ani biologické základy lidské existence, ani původní biologické poslání sexuality. Kapitola, která by měla být analytickým pojednáním o formování sexuální identifikace a sexuálních rolí, se soustřeďuje na relativizaci těchto pojmů. Argumentuje se proměnami názorů na normy v sexuálním chování, a také zkušenostmi lidí s menšinovou sexuální orientací či identifikací. Ty zkušenosti mohou být velice traumatické, nicméně málo toho vypovídají o „většinové“ sexuální scéně.

V kapitole věnované vymezení „přírodního a sociálního“ se autor dopouští zcela nepřijatelné simplifikace. Úplně opomíjí všechny vědecké důkazy o biologických procesech formování predispozic k sexuální identifikaci a orientaci. Úplně ignoruje velkou oblast sociobiologie, kterou neuznal za hodna být jen povrchní polemiky. Spokojí se s konstatováním, že biologické vlivy, jsou-li jaké, jsou pouze nepatrné. Vše v sexualitě spočívá na „sociálním konstruktu“.

V češtině máme pro překlad anglického pojmu „gender“ pěkné slovo „rod“. Vše může být rodu mužského, nebo rodu ženského. Z hlediska autorova kulturního konstruktů je zřejmě rod jen mluvnickým pojmem, vlastností, kterou věcem i lidem kultura v podstatě libovolně přiřazuje. Autor ovšem sexuální dichotomii rozšiřuje, protože je přesvědčen, že „genderů může být nekonečně mnoho“. To je ovšem tvrzení spíše literární než vědecké. Podobně relativizující přístup některých psychologů a sociologů je dobře znám. Nicméně takový přístup se musí v první řadě nějak vyrovnat se skutečností, že u naprosté většiny lidí (jistě u více než 95% populace) je soulad sexuální identity a sexuální role čímsi zcela automatickým. Autor to odbývá (veden svými „genderovými“ učiteli a učitelkami) tvrzením, že jde jen o perpetuaci zažitých sexuálních stereotypů. Těmi skutečnými průkopníky generového pluralismu mají být příslušníci těch několika procent sexuálních menšin. Autor se vlastně většinou (heterosexuální) sexualitou prakticky vůbec nezabývá. Zdá se být neodolatelně přitahován transsexualitou a homosexualitou.

Definice „intersexuality“ jsou dnes v odborné literatuře hodně širší než jen diskrepance mezi biologickým a psychickým pohlavím. U sociologa nepřekvapuje že nemá mnoho poznatků o nejrůznějších geneticky a hormonálně založených intersexualitách. Nicméně intersexualita zcela jistě není širší norma, ale oblast spíše medicínská, proto by k ní měl sociolog přistoupit podstatně skromněji, než jak učinil autor. Z oblasti biologické intersexuality zmiňuje pisatel jen zcela z kontextu vytržené citace ze starší lékařské literatury. Se studiem moderních názorů na tyto problémy si práci nedal, přesto se v této oblasti dost nepochopitelně považuje za kompetentního. Ve zjevném rozporu s realitou tvrdí, že v oblasti vymezené spíše jako transsexualismus, než intersexualita v jeho pojetí, „medicína funguje jako aparát k udržení a posílení některých sociálních konstrukcí...intersexuální jedinec musí být opakovaně operován a v oblasti genitálií má spousty jizev po chirurgických zákrocích“. Intersexuálové v indiánských kmenech Dominikánské republiky jsou dnes poměrně dobře popsány příklady poruchy metabolismu testosteronu. Různé případy sociální adaptace transsexuální nebo homosexuální menšiny v různých kulturách jsou jistě zajímavé. Nicméně autorovi by jistě prospělo, kdyby si znovu a znovu opakoval, že má co do činění se zcela okrajovým sexuálním fenoménem, nikoliv s něčím sociálně a kulturně určujícím.

Fafejta pod pojmem „trasgender“ rozumí kde co, od transvestitismu přes transsexualitu až po „androgynii“. Komicky působí, když zde je považován za „transgenderový“ fenomén i Ferda Mravenec. Ta postava je jistě původně mravenčí dělnice (a tedy samička). Tu skutečnost však v celém literárním díle nenalezneme ani zmíněnou. Mužské pohlaví a jeho mužská role není nikdy a nikým zpochybněna. V čem tedy spočívá to „inter“ v daném případě, to zůstává známo jen autorovi. Johanka z Arcu jistě mohla být transsexuálka. Podobně přípa-

ÚVODNÍK

Opět psychiatrie a zákony...

Drtilková I.

Je pravděpodobné, že v době, kdy tento článek bude publikován, již bude schválena novela zákona č. 20/1966 Sb., o péči o zdraví lidu, jejímž cílem je, vedle již existujícího práva pacienta na poskytnutí informací shromážděných ve zdravotnické dokumentaci, též právo pacienta nahlížet do své zdravotnické dokumentace a pořizovat si z ní opis, výpisy či kopie a určit i jiné osoby, kterým mohou být poskytovány tyto informace. Řeší se rovněž odstranění pochybností o právech osob blízkých zemřelému pacientovi při získávání zpětných informací o jeho zdravotním stavu.

Návrh zákona byl v zájmu urychlení legislativního procesu rozeslán počátkem ledna 2005 do připomínkového řízení ve zkrácené lhůtě. Doufejme, že v připomínkovém řízení bude zohledněno specifické postavení psychiatrické dokumentace, která se dotýká vysoce citlivých osobních údajů. Dosud se ještě mnoho pacientů cítí být stigmatizováno kontaktem s psychiatrií a obává se možného zneužití důvěrných informací, které poskytl lékař. Nelze očekávat, že pacienti při nahlížení do vlastní dokumentace budou posuzovat její odbornou kvalitu, ale soustředí se především na formulace a termíny, které nebudou v souladu s jejich subjektivním vnímáním situace. Zkušenosti z praxe ukazují, že některé odborné výrazy z oblasti psychiatrické terminologie ještě stále vzbuzují negativní emoce a mohou být laiky vnímány jako diskreditující nebo stigmatizující (například schizofrenie, paranoidita, hypochondrie, mentální retardace, sexuální deviace, poruchy osobnosti...). Máme štěstí, že současná MKN10 opustila původní termíny „hysterii, debilitu, imbecilitu a idiocii“ a nahradila je jinými názvy s méně pejorativním zabarvením. Zkušenosti psychiatrů si jistě dokážou představit, jak někteří pacienti mohou reagovat, jestliže zjistí, že jejich strachy a domněnky jsou v dokumentaci klasifikovány jako kverulatorní nebo žárlivecké bludy, jestliže si přečtou úvahy lékaře o možné simulaci nebo účelových tendencích, nebo budou v rámci psychoterapeutického procesu konfrontováni s nelichotivým popisem svých interakčních vzorců chování, případně se seznámí s některými psychoanalytickými interpretacemi. Mnozí mohou naléhat na „vymazání“ důvěrných anamnestických dat z manželského a sexuálního života nebo na přeformulování diagnóz a různých konfliktních údajů v jejich prospěch – bez ohledu na objektivitu. Jak ukázaly případy z posledních let, jestliže psychiatrický pacient, s narušenou soudností a s deformovaným vnímáním reality, začne být přesvědčen o nepřátelském

postoji a úmyslech lékaře – v lepším případě podává stížnosti a v horším případě může dojít k napadení lékaře s použitím brachiálního násilí.

Zpřístupnění chorobopisů „in extenso“ by mohlo velmi negativně zasáhnout také pedopsychiatrii, pokud by rodiče nebo zákonní zástupci měli volný přístup k citlivým údajům, které sdělili lékaři s důvěrou děti a mladiství. Často se jedná o vysoce citlivé údaje z rodinného života, které mohou ovlivnit manželství a další existenci rodiny (podezření na zanedbávání, týrání, sexuální zneužívání, preference a nenávisť v okruhu rodiny, prožívání rozvodových situací, bojů rodičů o svěřením dítěte do výchovy atd.). V případech předčasného odhalení syndromu by proxy, by lékař riskoval minimálně verbální útoky (nebo žalobu) a zablokování diagnostického procesu by mohlo ohrozit zdraví nebo i život dítěte.

V Etickém kodexu ČLK je psáno, že lékař nesmí zneužít ve vztahu k nemocnému jeho důvěru a závislost jakýmkoliv způsobem. Starší děti a dospívající by mohli vnímat předání dokumentace rodičům jako formu zrady a nelze také vyloučit vědomé či nevědomé formy dodatečné msty ze strany rodičů, jestliže by se cítili dítětem „pomluveni“. S těmito informacemi je třeba zacházet velmi opatrně, při pohovorech s rodiči je nutná jejich interpretace psychologem nebo psychiatrem takovou formou, která neprohloubí dysfunkční vztahy v rodině a naopak je dokáže využít v terapeutickém procesu.

Doufejme, že novela zák. 20 upraví právo pacienta nahlížet do zdravotní dokumentace s pochopením pro specifické potřeby psychiatrie, aby mohla být do budoucna zachována její odborná kvalita a obsažnost. Psychiatrie, bohužel, nemá dosud takové objektivní markery pro diagnostiku onemocnění jako jiné medicínské obory a s nadsázkou lze říct, že kvalitní podrobná anamnéza s psychiatrickým vyšetřením pro nás znamená totéž, co laboratorní screening u interních chorob. Nikdy nebudeme moci v dokumentaci kopírovat elegantní styl chirurgické zkratky: *vulnus lacerum – sutura – stehy ex – zhojeno*.

Doufejme, že obavy z možných nepříjemností a postihů nespustí u psychiatrů při psaní chorobopisů mechanismus autocenzury, který by z obsahu automaticky vytěsňoval napadnutelná a konfrontační témata, „přijatelné“ upravoval popis psychopatologie nebo diferenciatně diagnostické úvahy a výsledkem by pak byly bezobsažné, konformní texty.

Dodáno redakci: 14. 2. 2005

Prof. MUDr. Ivana Drtilková, CSc.

dy historie zná. Ostatně stalo se, že žena usedla v mužské roli i na papežský stolec. Co z toho vyplývá pro studium „genderových“ problémů, to je těžko říci. Fafejtův text to jen ilustruje. Nevím, jaké jiné zkušenosti s transsexualitou než ojedinělé kazuistiky autor má k dispozici. Nicméně tvrdí, že „každý transsexuál je odbornou veřejností zpracován natolik, že jeho největší a často i jedinou touhou je zařadit se do společnosti...“. Tato autorova pozice na hony zavání antipsychiatrickou (antisexuologickou) tematikou. Z konfliktů jedinců, pacientů, se generalizují negativní soudy na celou medicínu, nebo na medicínskou disciplínu. V psychologii a sociologii opravdu nic nového. I sebelépe zdokumentovaná kazuistika zůstává kazuistikou a nemůže být realistickým důvodem k nepřiměřené generalizaci. Z textu o transsexuálech v této knížce dost dobře nevíme, má-li autor zato, že by se těmito případy měla medicína zabývat. Má podle jeho stanoviska vůbec smysl nějaké hormonální či chirurgické léčení, když pacient si z nepřehledného množství „genderů“ může prostě vybrat ten svůj, a to zcela bez lékařských kritérií? Ostatně autor soudí, že „nazýváme-li ty lidi transsexuály, často problém zužujeme...“. Autorovi by nemělo zůstat úplně utajeno, že bez vývoje medicíny by změna pohlaví byla dnes naprosto nedostupná. Byla to právě práce oněch ignorantů a pacientům nepřátelských doktorů, která transsexuálům alespoň v některých případech pomohla. Že by si transsexuálové upravovali své tělo zcela bez lékařské asistence, to může být možné v některých rozvojových zemích. V rozvinutém státě je to zcela jistě nepřípustné, a to z mnoha dobrých důvodů.

Až po dosti polemických pojednáních o „transgenderu“ se Fafejta dostává k „heterosexualismu“. „Heterosexuální instituce jsou ve společnosti chápány jako přirozené...“. V kapitole se dále poněkud nesystematicky popisují některé atributy mužské a ženské sexuální role. Tvrzení, že „Heterosexualismus by nemohl být normou bez homosexuality“ je komicky relativistické a jistě neudržitelné. Homofobie zcela jistě není projevem závislosti heterosexuální většiny na homosexuální menšině.

Také homosexualita je podle něho „kulturním konstruktem“. Autor se zabývá především sexuálním životem gayů, když lesbičky mu nepřijdou tak zajímavé. Názory na homosexualitu se jistě v čase vyvíjely. Možná právě kriminalizace a medicinalizace homosexuality by byly zajímavým tématem pro sociologa. Na toto téma existuje bohatá literatura. Autor pohříchu cituje spíše antické klasiky, než moderní sexuology. Soudobě diskutuje o „registrovaném partnerství“ osob stejného pohlaví, ať již u nás nebo třeba ve Spojených státech, jej kupodivu nijak nezaujaly. Ani zkušenosti s touto tematikou

v zemích, kde podobné svazky kodifikovány byly. Toto téma snad není dosti sociologické?

Kapitola o „sexualitě a moderní formě moci“ je postavena na názorech známého Michela Foucaulta (zejména na jeho „Dějínách sexuality“). Autorů, kteří se věnovali ve svých spisech historickému vývoji a proměnám lidské sexuality, je ovšem nepřehledné množství. Odborník, který má ctizádost sepsat základní monografii o sociologii sexuality, by nás měl tímto bohatým zdrojem poznání provést s nadhledem, nikoliv setrvat na názorech jediného, a zcela jistě jen domnělého klasika.

Některé závěry autorovy jsou až neuvěřitelně nekompetentní. Tvrdí, že rapidní pokles porodnosti v posledních deseti letech je dán „změnami v sexuálních scénářích“. Měl by se trochu více věnovat studiu sociologických a demografických pramenů, které se demografickému vývoji posledních let věnují hojně a dosti kontroverzně. Ono se ani tolik nemění sexuální chování lidí, jako se mění sexuální role ženy a muže. Ženy stále méně často touží po dítěti, proč asi?

Knížka je zajímavá také tím, že některá sociologicky jistě zajímavá témata z oblasti lidské sexuality vůbec nepojednává, nebo se jim věnuje pouze zcela okrajově. Namátkou lze mezi ně zařadit třeba sexuální delikvenci, prostituci, nebo dnes velmi módní „sexuální harašení“.

Závěrem je třeba konstatovat, že knížka zcela jistě není základním, ale ani zakládajícím textem české sociologie sexuality. V tomto smyslu ponechávám hodnocení publikace na kompetentních autoritách zmíněného oboru. Autor se snaží pochopit lidskou sexualitu na základě povrchního a kazuistického studia případů transsexuality a homosexuální orientace. Je to přístup poněkud nešťastný. Menšiny nemůžeme v lidské sexualitě ani ignorovat, ani diskriminovat. Nicméně ty menšiny zcela jistě nejsou ani normotvorným ani motivačním základem lidského sexuálního chování a lidské sexuální kultury. Jsou spíše jejím menšinovým koloritem, v některých případech pak přímo poruchami sexuálního zdraví. Generalizace zkušeností minorit na většinovou společnost jsou zavádějící a neproduktivní. To se konec konců projevuje i ve Fafejtově knížce. Pro pozorného čtenáře však tento text může přinést některé užitečné informace. Podané jsou, bohužel, poněkud nepřehledně a nesystematicky. Knize zoufale schází nějaký jednotící leitmotiv. Možná by autor měl příště připravit spíše text, který by se specificky věnoval sociologii homosexuality a transsexuality. K těmto fenoménům má nesporně blíže než k lidské sexualitě celostně pojímané.

Doc. MUDr. Jaroslav Zvěřina, CSc.

Leonhart R.: **Lehrbuch Statistik (učebnice statistiky)**

Bern, Göttingen, Toronto, Seattle: Hans Huber Verlag, 2004, s. 496, Euro 29,90. ISBN 3-456-84034-9.

I když matematika patří k oborům, se kterými se lékaři a pracovníci v humanitních oborech nesetkávají tak často, její základy jsou nutné, především pak pro vědecké pracovníky. Sestavení výzkumného projektu, stanovení hypotéz, jejich ověřování, zpracování dat a především jejich správná interpretace, představují proces, který má jasná pravidla v nichž statistika sehrává významné místo. Na našem trhu se vyskytuje více dostupných publikací zasvěcených tomuto tématu

(posledně např. kniha Jiřího Havránka s názvem *Základy zdravotnické statistiky*, Jihočeská univerzita, 2004 nebo *Přehled statistických metod zpracování dat*, Portál 2004 od Jiřího Hendla). V této krátké recenzi chceme poskytnout informaci o učebnici, která vyšla u našich sousedů v Německu.

Autorem Učebnice statistiky je Rainer Leonhart, který působí jako psycholog a vědecký pracovník v Psychologickém institutu Univerzity Alberta Ludwiga ve Frei-

burgu a tématu statistiky se věnuje v početných publikacích. Jeho značná zkušenost je zřejmá z vyprávění podání této výjimečně přehledné a srozumitelně psané učebnice s celou řadou velmi praktických rad. Kniha je rámcově členěna na osm kapitol a ty dále obsahují menší tematicky členěné podkapitoly.

I. kapitola nazvaná **Úvod** kriticky uvádí předmět knihy prostřednictvím citátů Bernarda Shawa a Winstona Churchila, aby tak názorně poukázal na to, že statistická data zpracovává člověk, jehož obvyklou a přirozenou vlastností je to, že se dopouští chyb, a proto mohou být výsledky statistiky interpretovány různým, a tedy také ne vždy správným způsobem.

II. kapitola nazvaná **Deskriptivní statistika** obzvláště čtenáře se základními pojmy jako jsou proměnná, škály, míry centrálních tendencí, transformace, statistické znaky a jejich měření a rozvádí přehled typů grafických zobrazení.

III. kapitola je nazvaná **Matematická statistika**, v níž autor popisuje základní pravidla teorie pravděpodobnosti společně s krátkými exkurzy do teorie množin a základních pravidel kombinatoriky. Odtud pak přechází k problematice výběru výzkumného vzorku a typů jeho provedení. V návaznosti na to se věnuje parametrickým a neparametrickým testům statistických hypotéz.

IV. kapitola nazvaná **Korelace a regrese** seznamuje čtenáře s pojmy kovariance, korelace a korelogram a jejich správnou interpretací. Dozvídáme se, co to jsou korelační koeficienty, regresní analýza, jak se provádí výpočet regresních koeficientů, dále pak, co jsou vícenásobné regresní koeficienty a vícenásobná regresní analýza.

V. kapitola shrnuje téma nazvané jako **Analýza rozptylu**. Autor zde popisuje jednostupňovou, dvoustupňovou a vícestupňovou „ANOVU“ a postup jejího výpočtu.

VI. kapitola nese název **Multivariační analýza rozptylu a efekty velikosti (MANOVA)**. Autor zde čtivou formou zpřístupňuje faktorovou analýzu a její cíle. Popisuje explorativní a konfirmační analýzu a její matematický postup. Ve druhé podkapitole rozebírá postupy diskriminační analýzy, clusterové analýzy

a multidimenzionální škálování. Kapitulu ukončuje popis testování velikosti a síly efektu statistických postupů, které doplňuje přehlednou tabulkou.

VII. kapitola nazvaná **Užívané statistické programy** jako je SPSS, SAS (Statistical Analysis System), SYSTAT, Statistica, S, S Plus a R, Matlab a Scilab, Excel a speciální programy jako AMOS, Lisrel a Prelis, určené speciálně pro MANOVU, dále Prelis a G-power, které určují velikost efektu. V další podkapitole pak popisuje sestavení výzkumného projektu, zvažování jeho kroků a stanovení hypotéz. Dále podrobně rozebírá výběr experimentálního plánu, výběr statistického vzorku, přiřazení účastníka do experimentálního plánu v souvislosti s metodikou výběru, měřením znaků až po práci s daty a jejich zpracování pomocí statistických programů.

VIII. kapitola s názvem **Apendix** je poslední a představuje závěrečné doplnění celé práce. V části A zde uvádí formou opakování některé doplňující matematické postupy důležité pro statistiku a v části B jsou tabulky, výklad užitých značek spolu s řeckou abecedou. V poslední části C jsou výsledky úloh řazených za jednotlivé kapitoly.

Text knihy je graficky členěn do kratších odstavců a doplněn četnými praktickými příklady ze sociálně-psychologické praxe, tabulkami se vzorci a definicemi. Na pokračí textu jsou uvedeny piktogramy, které mají upozornit na některé důležité charakteristiky dané metody. Použití mentální mapy zdařile spojuje naučené pojmy do grafického přehledu. Každá kapitola pak je ukončena stručnou rekapitulací, tlustě vtištěnými klíčovými slovy, které následují teoretické i praktické úlohy.

Kniha s lehkostí a potřebnou přesností přibližuje užitečná témata statistiky a je velmi dobrým materiálem jak pro vědecké pracovníky lékařských a humanitních oborů, tak pro studenty, kteří si pravidla statistiky právě osvojují. Autor používá k výkladu především názorné a praktické příklady a od nich teprve v rámci výkladu odvozuje důležitá obecná pravidla a postupy.

*Mgr. Alica Gregušová
Prof. PhDr. Jan Vymětal*

Vavrda V.: **Otázky soudobé psychoanalýzy (tradice a současnost)**

Praha, Nakladatelství Lidové noviny, 2005, 223 stran, dopor. cena 229 Kč, ISBN 80-7106-672-9.

Recenzovaná práce je monografií a lze ji zařadit do oblasti psychologické literatury. Ještě blíže ji určíme pomocí výrazů hlubinná psychologie, psychoanalýza a dynamická psychoterapie. Předchozí názvy naznačují, že jsou zde uvažovány hlubiny lidského nevědomí, léčba psychologickými prostředky a formování druhého člověka ve vztazích s druhými lidmi. Tato témata jsou pak zpracována z pohledu současné psychoanalýzy, zřejmě je i poučenost autora v oblasti neurovědy, jejichž poznatky za nimi stojí, a to je v našich podmínkách originální.

Knihu napsal psycholog střední generace Vladimír Vavrda, jehož hlavními odbornými zájmy jsou integrace vývojově psychologických modelů a problematika intersubjektivní. Pracuje jako vysokoškolský pedagog a odborný asistent na 1. lékařské fakultě Univerzity Karlovy a na Pedagogické fakultě Univerzity Karlovy

v Praze – a co je velmi důležité, v praxi provádí psychoanalytickou psychoterapii.

Monografie je rozdělena do dvou základních částí, přičemž první část je zaměřena převážně teoreticky a skýtá teoretická východiska pro část druhou, klinickou, pojednávající o vlastní léčbě psychologickými prostředky.

První část sestává z následujících sedmi kapitol: úvod, paměť, attachment, mentalizace, porozumění self jako zdroji aktivity, potenciální prostor a reflektivní funkce, psychopatologie v kontextu teorie attachmentu.

Je zde zdůrazněno, že paměť je základem rozvinuté formy lidské psychiky, umožňuje zkušenost, vývoj i lidský duševní život a chování. Těžiště první části knihy je položeno na vývojovém hledisku, čili na tom, jak se člověk stává sám sebou zejména prostřednictvím vztahů v nukleární rodině. Dovíme se o vytváření vnímání dru-

hého člověka, emočních očekávání a vůbec všeho, co je tak důležité pro život v dospělosti a v meziosobních vztazích. Tyto poznatky jsou pak dány do souvislosti s některými poruchami zdraví, zejména z oblasti hraničních poruch osobnosti.

Druhá část publikace sestává z následujících šesti kapitol: smysluplná terapie, terapeut jako zrcadlo, interpretace, analýza a interpretace přenosu, rekonstrukce implicitních vztahových modelů v terapii, narativní psychoanalýza.

Důraz je položen na rozbor psychoanalytického procesu a budiž upozorněno, že autor je veden zejména zkušeností se svými klienty, jež nejsou pacienty tradiční psychoanalýzy. Tato skutečnost odpovídá i cestě současné psychoanalýzy, která z klasické psychoanalýzy samozřejmě vychází (koncept nevědomí, přenosu ad.), ovšem původní Freudovu teorii bohatě rozvinula a překročila. Jinými slovy bychom řekli, že ji „polidštila“, což samo o sobě (např. autenticita ve vztahu mezi terapeutem a klientem) se stává účinným faktorem léčby. Nejvíce je zde pojednáno o významném psychoanalytickém pojmu – interpretaci, zejména jejímu „načasování“, tedy kdy co říci a kdy si co uvědomit. Zpracována je i osobní rovina psychoterapeutického vztahu, okamžiky vzájemné blízkosti mezi terapeutem a klientem vedoucí k „setkání“, což je dle názoru recenzenta zcela nový (a dříve pro psychoanalytiku nepřijatelný) pohled na psychoterapeutický vztah. Podání interpretace, jak Vladimír Vavrda píše, by mělo probíhat v okamžiku vzájemného vyladění a setkání, které pak může vytvářet změny i ve vztahové nastavenosti a očekávání u klienta. Proto pak nezní překvapivě ani konstatování, že nepřipustíme-li v určité fázi léčby vlastní autenticitu a možnost intersubjektivního setkání, potom „nelze nadále hovořit o skutečné (psychoanalytické) psychoterapii či psychoanalýze“.

Druhá část publikace končí pojednáním o narativitě, neboť vyprávění lidského příběhu je vždy intersubjektivní povahy a jedním ze zdrojů osobní identity každého z nás. Tudíž mu i při léčbě psychologickými prostředky přikládáme mimořádný význam.

Celá kniha je pak ukončena autorovým závěrem a seznamem použité literatury.

Monografie Vladimíra Vavrdu je pro odbornou veřejnost přínosem, neboť ji seznamuje s některými oblastmi současné psychoanalýzy, tedy disciplíny, která se kontinuálně rozvíjí od konce 19. století a stálost tohoto vývo-

je je pro ni příznačná. Autor se vyjadřuje jasně (není zde přítomno relativizování, teoretické ambivalence apod.), proto může jeho práce vyvolat i nesouhlas a polemiku. Dokládá, že nové nevzniká pouhou negací starého, nýbrž jednoduše dřívějších myšlenkových schémat se překonává tím, že uvažujeme další vědecké poznatky a přístupy, a tak se poznatkový systém upřesňuje, proměňuje a vyvíjí.

Výběr témat a postup autora je přesvědčivý, neboť vychází z klinické zkušenosti, která byla vždy silnou, možná nejsilnější stránkou psychoanalýzy. Na celkové koncepci knihy je patrné, že Vladimír Vavrda je vysokoskolským pedagogem. Píše jasně, srozumitelně, nové odborné termíny většinou hned stručně vysvětlí, to nejdůležitější ilustruje kazuistickým zlomkem z vlastní klinické praxe.

Recenzent předpokládá, že kniha se časem dočká i druhého vydání. Proto dává autorovi ke zvážení, zda by nebylo vhodné obtížnější pasáže doplnit o názorná grafická schémata (např. vývojové fáze), stejně tak doporučuje publikaci rozšířit o slovníček základních odborných výrazů.

Naše odborná literatura není příliš bohatá na původní a nové tituly z per českých psychoanalytiků. Proto oceňuji odvahu (a také nespornou píli) Vladimíra Vavrdu, s níž napsal tuto užitečnou monografii. Psychoanalytici vědí, že „vše je analyzovatelné...“, což spolu s obavou z kritiky vede ke značné publikační střídmosti, jež pro většinu psychoanalytiků znamená až celoživotní „publikační abstinenci“.

Knihu Vladimíra Vavrdu „Otázky soudobé psychoanalýzy“ lze doporučit k četbě a studiu našim lékařům, psychologům a psychoterapeutům, protože je seznámí se způsobem uvažování o lidské psychice a lidském chování z pohledu dnešní psychoanalýzy. Uvědomíme si, že cesta k druhému člověku vede přes porozumění sobě – a naopak. Nelze ani opomenout, že poruchy lidského zdraví mají i stránku psychosociální, a právě současná psychoanalýza nabízí v tomto směru mnohá poučení využitelná i v klinické praxi nejen v psychiatrii, ale i v praxi každého klinicky pracujícího lékaře.

Prof. PhDr. Jan Vymětal